

IZ DISKUSIJE

LIDIJA SENTJURC

predsednice zgodovinske komisije pri CK ZKS

Pozdravljam simpozij v imenu družbenopolitičnih organizacij in posebej še komisije predsedstva CK ZKS za preučevanje zgodovine ZKS in koordinacijskega odbora aktivistov nekdanjih okrožij OF. Na posvetovanju o krajevni zgodovini, kjer poteka tudi razprava o metodologiji raziskovanja delavskega gibanja, narodnoosvobodilnega boja in povojnega obdobja, želim pojasniti stališča družbenopolitičnih organizacij in njihovih organov in prikazati njihova prizadevanja, da bi bilo raziskovanje novejših zgodovine čim bolj uspešno in da bi bila naša revolucionarna preteklost prikazana čim bolj stvarno in izvirno. Povedati moram, da so obe publikaciji, ki sta bili omenjeni v referatih, to se pravi, metodološko napotilo za pisanje zgodovine partije in delavskega gibanja kakor tudi metodološko napotilo za pisanje zgodovine NOB, napisali zgodovinarji — raziskovalci na pobudo političnih organizacij oz. svetov za ohranjanje revolucionarnih tradicij in komisij ter koordinacijskega odbora aktivistov medvojnih okrožij OF. Ni bil naš namen, da bi ta metodološka napotila služila samo predvojnemu komunistom in nekdanjim borcem ter aktivistom, ki pišejo spomine in si prizadevajo, da se ohrani za zgodovino čimveč podatkov in da se naša preteklost prikaže čim bolj konkretno in stvarno. Vedno smo želeli, da pridobimo za raziskovanje novejših zgodovine in pisanje zgodovinskih razprav iz tega obdobja strokovnjake — zgodovinarje, zavedamo pa se, da bodo ti mogli to nalogo dobro opraviti zaradi pomanjkljivega arhivskega gradiva samo ob pomoči neposrednih udeležencev in akterjev takratne revolucionarne dejavnosti.

To spoznanje ni novo. Problem metodologije krajevne zgodovine, pri raziskovanju katerih so pričevanja neposrednih akterjev še prav posebno potrebna, je Zgodovinsko društvo obravnavalo tudi v prejšnjih letih, vendar moremo ugotoviti, da prav ta simpozij nakazuje novo etapo v teh prizadevanjih, da je celotna družbena klima postala ugodnejša, da kaže celotna družba izredno velik interes za poznavanje naše bližnje preteklosti, naše revolucije in narodnoosvobodilnega boja.

Pred dvajsetimi leti in tudi še kasneje smo bili predvojni komunisti in vodilni aktivisti OF ter nekdanji poveljniki partizanskih enot tako angažirani pri reševanju vsakodnevnih

operativnih nalog, da nam je ostalo kaj malo časa za razmišljanja o predvojnem in medvojnem delu in poteh, strategiji in taktiki revolucije in naših izkušnjah. Danes, ko generacija ustvarjalcev novejših zgodovine ni več toliko zaposlena pri reševanju neposrednih operativnih družbenopolitičnih nalog in ima zato več časa, da razmišlja o prehojeni poti, sodi, da se mora organizirano posvetiti osvetlitvi te zgodovine. Zato smo ustanovili odbore partizanskih enot in enot narodnoosvobodilne vojske, odbore aktivistov OF, zato imamo pri komisiji predsedstva CK ZKS za preučevanje zgodovine ZKS skupine za posamezna območja in področja dela. Člani teh odborov in komisij nismo zgodovinarji, čeprav tudi v teh organih najdemo ljudi, ki so se poklicno lotili te dejavnosti, želimo pa sodelovati in pomagati pri dopolnjevanju in preverjanju zgodovinskih virov. Zato se veselim referatov in razprav na današnjem simpoziju, ki nakazujejo, kako si tudi zgodovinarji — strokovnjaki prizadevajo pritegniti k svojemu raziskovalnemu delu odbore aktivistov, odbore borcev in komisije predvojnih komunistov, ki delujejo v posameznih območjih.

Predvsem želim naglasiti posebno zadovoljstvo, da so razen primarnih virov dobila na tem posvetovanju zadosti tehtno mesto tudi pričevanja, kar nekaj časa vsaj pri nekaterih zgodovinarjih ni bilo v veljavi. Že referenti so povedali, da za posamezna obdobja in akcije sploh ni pisanih dokumentov. Naj dodam še to, da tudi ohranjeni pisani viri vedno niso položaja in dejavnosti ocenjevali povsem stvarno, marveč so bila zlasti kratka sporočila vodstvu o razmerah v posameznih mestih in pokrajinah, napisana v naglici in težkih ilegalnih pogojih na podlagi hitrih individualnih informacij, ne le zelo skopa, pač pa premalo pretehtana, da bi jih mogli danes uporabljati brez preverjanja kot povsem objektivna. Prav zato je potrebno, da pričevanja dopolnijo ali celo ovržejo takratno oceno.

Sama sem bila na raznih področjih našega boja in večkrat sem morala kot samostojen človek, kot poverjenik CK KP Slovenije na določenem območju skrbeti za to, da se pravilno izvaja partijska politika. Za svoje lastne ohranjene dopise lahko povem, da niso vedno v celoti verodostojni, ker so bili neredko sestavljeni na osnovi poročil takrat trenutno prisotnih informatorjev, ki pa so se pozneje izkazala drugače bodisi v pozitivnem ali negativnem smislu, o čemer sem kasneje

obvestila centralne organe. Izkazalo se je, da tudi dokumente okupacijskih organov nismo mogli vedno šteti za verodostojne, saj so nekateri nastali tudi iz propagandnih razlogov. Niti v ilegalnem predvojnem obdobju, niti med NOB pogosto nismo pisali zapisnikov sej, pri čemer seveda ne mislim na široka zborovanja, kot so bili zbor aktivistov OF na Pugledu in kasneje v Črnomlju in ne na zbor v Kočevju, kjer gre za pretehtana poročila in analize, ki so ocenili določeno obdobje. Moja ocena o relativni verodostojnosti velja torej predvsem za tiste dokumente, ki osvetljujejo posamezne dogodke in procese, o katerih ni dokumentarnega gradiva, dokler smo fizično prisotni in mentalno to sposobni storiti. Zato naj sekcija za krajevno zgodovino pri Zgodovinskem društvu čimprej ustanovi svoje sekcije za posamezna območja in čim tesneje sodeluje z odbori za zgodovino pri družbenopolitičnih organizacijah.

Res je tudi, kar je v svojem poročilu omenil že dr. Milan Ževart, da tudi zapisov spominov, ki neredko opisujejo samo splošne dogodke, ne moremo jemati kot povsem zanesljive. Zato naj zgodovinar, ki raziskuje posamezne probleme in dogajanja na ožjem območju, kritično oceni tako verodostojnost dokumentov kot tudi zapisov spominov in s kritično primerjavo obeh vrst virov najde resnico. Skratka, raziskovalno delo brez uporabe tako arhivskega kot spominskega gradiva ne more biti uspešno.

Zapisovanja pričevanj se seveda ni mogoče lotiti brez poznavanja izvirnih ohranjenih dokumentov tistega časa. Z drugimi besedami: na intervju s pričami takratnih dogajanj ne moremo iti, ne da bi že prej temeljito spoznali ohranjene dokumente, kajti šele na podlagi njihove vsebine moremo pričam zastavljati vprašanja in dobiti odgovore, s katerimi je mogoče vsebino dokumentov dopolniti. Sodim tudi, da intervjuji s posameznimi pričami niso vedno najuspešnejši, ker so tako dobljeni podatki neredko nepopolni in subjektivni. Zato se mi zdi uspešnejša oblika zapisovanja pričevanj — intervju z vsemi še živečimi akterji na nekem območju in v neki dejavnosti oz. pričami določenega dogodka. V medsebojnem razgovoru si drug drugemu osvežijo spomin in samo tako je mogoče zabeležiti ob kritični analizi ohranjenih dokumentov resnično podobo tistega časa, dejavnosti ali dogodka. Izpovedi posameznikov in

rekonstrukcije skupin prič je treba skrbno zabeležiti in dati udeležencem takega razgovora v podpis, da ostanejo zgodovinarjem vir za kasnejšo obdelavo.

Na tak način smo ob obletnicah pomembnih dogodkov iz revolucionarnega delavskega gibanja med obema svetovnima vojnama npr. o goričanski konferenci, IV. državni konferenci KPJ, o velikih stankah in Zletu Svobod v Celju uspeli marsikaj iztrgati iz pozabe in razvozlati. Vendar posamezni raziskovalci še tudi v zadnjih letih jemljejo pri pisanju zgodovine Komunistične partije Jugoslavije in predvojnega delavskega gibanja kot edini vir arhivske dokumente iz arhiva Kominterne. Te so napisali posamezni takratni funkcionarji, ki niso imeli stikov z množičnim delavskim gibanjem niti pri nas niti v drugih krajih Jugoslavije. Ker pisci teh dokumentov niso dovolj poznali razmer, je treba dokumente iz arhiva Kominterne jemati samo kot okvir — o čemer je letos v marcu govoril tudi tovariš Tito — v ta okvir pa je treba vnesti živo življenje, tj. delovanje komunistične partije, sindikatov, mladine in žensk, kakršno je bilo v posameznih krajih in območjih in kakršno je bilo značilno za vse slovensko ozemlje v določenem obdobju.

Prav tega pa je v slovenskem zgodovino-pisju še malo. Včerajšnji referat dr. Mirka Stiplovska je pokazal, kako je to gibanje potekalo na območju Domžal, nimamo pa dovolj tehtnih elaboratov za druga območja, zlasti pa za delavske centre in kmečke kraje, o čemer je govoril dr. Janko Prunk, ki je naglasil pomembnost ekonomske in socialne zgodovine za posamezna območja Slovenije. Kljub temu, da nam je včerajšnji referat lepo osvetlil zgodovino domžalskega območja, pa še vedno ni dovolj obdelano mladinsko, žensko in kmečko delavsko gibanje. To ljudsko gibanje je dajalo na podeželju osnovo za delo partije med kmečkim prebivalstvom. To gibanje omenjam zlasti zato, ker je večina borcev izšla ne samo iz SKOJ, marveč iz mladinskega gibanja in tistih društev, ki so prevzela narodnoobrambno akcijo oz. oboroženo vstajo kot svojo obvezo in dolžnost, saj si niti zamisliti ne moremo, da bi mogla partija brez takratnega mirovnega in antifašističnega gibanja, v katerem so se vzgajali predvsem mladi ljudje, izvajati svoje akcije kot organizator delavskega razreda in vseh progresivnih sil slovenskega naroda.

O tem govorim predvsem zato, ker sem prepričana, da bomo sicer kasnejšim generacijam zelo enostransko prikazali NOB, če ne bomo dovolj konkretno in vsestransko raziskali pripravljanje delavskega razreda, raz-

voja ljudskofrontnega gibanja in preteklosti vsega slovenskega naroda, pa tudi jugoslovanskih narodov, na boj proti fašizmu in naš narodnoosvobodilni boj, ali pa če jim bomo prikazali, da se pričenja zgodovina komunistične partije šele z letom 1937, ko je tovariš Tito tudi formalno prevzel njeno vodstvo. Zavedati se moramo, da je bil tovariš Tito mandator partije in revolucionarnega delavskega gibanja že prej in, da je s svojim delom, s -Δετρελν εαρεδ εζ ιωρεφουκκζι ιι ιωρεφ ιρεφουε ljal v KPJ novo strategijo in da je odločno zavračal napačno oceno, da KPJ ne zasluži, da bi bila članica Komunistične internacionale in jo je zato treba razpustiti. To poudarjam predvsem zato, da si ne bi ustvarjali napačnih iluzij, da so nekateri zgodovinarji v Beogradu že vse raziskali in da nam ni potrebno storiti ničesar več. Šele s konkretno analizo in konkretnimi dejstvi razvoja delavskega gibanja v posameznih pokrajinah bomo osvetlili vrsto problemov in ustvarili resnično podobo razmer pa tudi dejavnosti, naporov in žrtev, ki sta jih dajala takratni delavski razred in komunistična partija.

Opozoriti želim še na tri stvari. Šele v zadnjih letih smo sestavili odbor aktivistov VOS. Njena dejavnost sega predvsem na področje, kjer je treba najgloblje osvetliti politično razmerje sil na posameznih območjih in pokazati proces rasti nacionalne zavesti na eni strani, na drugi pa izdajstvo zaradi razrednih razlogov. Prav to področje NOB je še slabo raziskano, čeprav moremo tudi tu zabeležiti nekatere rezultate. Kot veste, so v tisku razprave o dejavnosti gestapa, pripravlja pa se tudi razširjena izdaja Belogardizma in del, ki bodo prikazala domobranstvo. Te raziskave bodo globalno pokazale dejavnost teh služb in oboroženih formacij, ne pa konkretnih dogodkov na terenu. Pri tem se moramo izogibati senzacionalizmu, v kar so nekateri avtorji zabredli in objavljali tudi premalo preverjene in dokumentirane podatke.

Drugo področje dela, ki ga šele organiziramo, je raziskovanje celotne kulture v NOB. Po naši oceni je edinstven primer, da so bili kulturni delavci ustanovna skupina OF in da so vsi kulturniki, ki so imeli v preteklosti v naši kulturi resnično težo, sodelovali v narodnoosvobodilnem gibanju, spoštovali sklep o kulturnem molku in sodelovali bodisi kot partizani ali aktivisti, podprli osvobodilni boj svojega naroda in vztrajali v zaporih.

Temeljita raziskava kulturne dejavnosti v NOB je pomembna tudi zato, ker pripravljamo v jugoslovanskem merilu skupno monografijo. Da bomo mogli prikazati slovensko kulturno ustvarjalnost, tako literarno, likov-

no in glasbeno, in jo posredovati tako bodočim generacijam v slovenskem, jugoslovanskem in svetovnem merilu, pripravljamo za jesen posebno znanstveno posvetovanje, na katerem naj bi kulturni delavci iz časa NOB ustanovili poseben odbor in določili raziskovalne naloge ter angažirali strokovnjake tako zgodovinarje, umetnostne zgodovinarje, slaviste, likovne umetnike in glasbenike, skratka strokovnjake, ki bodo opravili potrebne raziskave.

Naj spregovorim še o problemu preučevanja povojne zgodovine. Pridružujem se oceni predsedstva, da je referat tovarišice Jere Vodusek pionirsko delo in da smo preučevanje povojnega obdobja predolgo zanemarjali. Minilo je že 36 let, ne da bi se kaj dosti vprašali, kakšen je bil ta razvoj vsaj v globalnih korakih in kje so mejniki med posameznimi fazami. Ugotavljamo celo, da za posamezne faze pisani viri niso v celoti ohranjeni. Zato čakajo raziskovalce povojnega obdobja težke naloge ne le v metodološkem pogledu, marveč tudi pri iskanju arhivskega gradiva. Ne čaka jih urejeno arhivsko gradivo, pač pa trdo pionirsko delo in naloga, da bodo neredko morali arhivsko gradivo dopolnjevati s pričevanji o tem, kako so reševali posamezne probleme.

Ob koncu naj povem, da ocenjujem simpozij kot zelo ploden in da so dosedanji referati dali zelo lep pregled razvoja Domžal in njihovega okoliša.

ANA ŠTUCIN

mentorica zgodovinskega krožka na osnovni šoli v Cerknem

K diskusiji sem se prijavila, ker na tem zanimivem simpoziju pogršam referat o vlogi krajevne zgodovine v šoli. Čeprav je bila ta tema že obravnavana na prejšnjih zborovanjih zgodovinarjev, mislim, da bi sodila tudi na današnje, saj je pomembno ne le s pedagoškega (v tem smislu je bila doslej obravnavana), temveč tudi z raziskovalnega vidika.

Mnenja sem, da je vključevanje krajevne zgodovine v pouk že v osnovni šoli pomembno iz naslednjih razlogov:

1. Poznavanje krajevne zgodovine sodi v okvir splošne kulture, ki naj bi jo že osnovna šola posredovala mladini.
2. Krajevna zgodovina je lahko odlično metodološko izhodišče za pouk zgodovine na sploh. Učencem je bližja in bolj razumljiva. Abstrakcije in posplošitve, ki so pri pouku zgodovine nujne, lahko dobijo meso in kri, konkretno in razumljivejšo vsebino ob primerih iz krajevne zgodovine.

3. Krajevna zgodovina je lahko odlično sredstvo za politično ideološko vzgojo. Spoznavanje živih primerov na učence mnogo bolj učinkuje, kakor ugotavljanje splošnih pojavov in tokov.
4. Spoznavanje krajevine zgodovine spodbuja k raziskovalnemu delu in tu se začne vzgoja bodočega kadra.

Naj navedem ob tej priložnosti nekaj izkušenj osnovne šole v Cerknem. Osnovna šola, spomenik NOB v Cerknem, ima pri pouku zgodovine posebno funkcijo. Zaradi vloge kraja samega, zaradi številnih obiskovalcev šole, partizanske bolnišnice Franja in drugih spomenikov se je še posebej pokazala potreba, da učenci spoznajo krajevno zgodovino NOB. Zato je šola uvedla poseben kratek tečaj za učence 5., 6., 7. in 8. razreda v obsegu 10 ur na šolsko leto. Vsem, ki imajo pomisleke v zvezi s prenatrpanostjo učnega programa, naj povem, da kažejo učenci za krajevno zgodovino izredno zanimanje. Ni jim odveč, zato se mnogi, redno ali vsaj občasno, vključujejo tudi v delo zgodovinskega krožka. Doslej smo vključili v program samo zgodovino NOB, mislim pa, da bi se v bodoče ne smeli več omejiti na to obdobje. Program smo skušali prilagoditi stopnji učencev in je naslednji:

5. razred: spoznavanje najvažnejših spomenikov; ob spomenikih se učenci seznanijo s pogloblitnimi osebnostmi in dogodki in z vlogo kraja v NOB,

6. razred: tu so na programu glavne akcije, ki so izbrane tako, da učenci ob njih spoznajo partizansko akcijo pred kapitulacijo Italije v pogojih goste okupacije, terensko akcijo ilegalne organizacije OF, značilne bitke brigade ali divizije IX. korpusa po kapitulaciji Italije, ko je bilo Cerčno že osvobojeno (npr. napad na Baško grapo), vdore in ofenzive okupatorja ter zaključne operacije IX. korpusa; s tem se učenci seznanijo z različnimi oblikami boja od začetka NOB do konca vojne in spoznajo tudi rast naše vojske.

7. razred: krajevna zgodovina NOB po posameznih dejavnostih. Npr. organizacija sanitete, tehnike in tisk, ljudska oblast, gospodarstvo, šolstvo, kultura itd.; odkrije se jim tako širina in raznovrstnost narodnoosvobodilnega boja.

8. razred: dobi sistematičen pregeled zgodovine NOB na Cerkljanskem, kar je v osmem razredu tudi dopolnilo ali izhodišče za pouk zgodovine NOB jugoslovanskih narodov, ki je v rednem učnem programu.

Ker je čas omejen na 10 ur, smo za vsak razred izbrali le najznačilnejše primere. Ta program je seveda še na stopnji eksperimen-

ta; iz izkušenj pa lahko trdimo, da so ga učenci in starši dobro sprejeli. Želeli bi, da bi se o tem problemu odprla diskusija, ki bi privedla do novih spoznanj tudi na tem področju. Metodološko so ure čim bolj pestre (ekskurzije, intervjuji itd.)

Kot poseben problem, ki je vezan na spoznavanje krajevine zgodovine, naj omenim delo zgodovinskih krožkov na osnovnih šolah. Medtem ko na tečaju predvsem učitelj posreduje nova spoznanja, je vloga krožka ta, da učence navaja in navdušuje za samostojno raziskovalno delo. Delo v krožku je pomembno tudi zato, ker vzgaja pravilen odnos do arhivskega gradiva in predmetov muzejskega značaja. Učenci so za tovrstno delo navdušeni. Na pobudo učitelja zberejo ogromno gradiva. Materiala seveda še ne znajo vrednotiti, zato jih je treba k temu navajati. To delo je zamudno, saj zahteva od pedagoga, da ga najprej sam ovrednoti in šele nato skupaj z učenci okarakterizira. Na tej osnovi in na osnovi prebrane literature naj nastane elaborat članov krožka z vsemi prilogami. Za vsako temo, ki jo krožek obdeluje, je potreben čas vsaj enega šolskega leta.

Naslednji problem je krajevna zgodovina od najstarejših časov do današnjih dni kot metodološko izhodišče za pouk zgodovine na sploh. Splošne pedagoške smernice lahko dajo in so jih že dali strokovnjaki, ki se ukvarjajo z metodiko zgodovinskega pouka. Konkretno primere pa lahko izberejo le učitelji sami, ki krajevno zgodovino poznajo. Prav bi bilo, da bi jih v tem smislu spodbujali.

Prepričana sem, da ima osnovna šola pri posredovanju krajevine zgodovine pomembno vlogo. V praksi pa se dostikrat pojavi že omejena ovira: pomanjkanje tehničnih in sintetičnih raziskav, ki bi zajemale vsa obdobja; potrebna so predvsem mlajšim učiteljem, ki ne poučujejo v domačem kraju. Idealna rešitev bi bila ta, da postane učitelj zgodovine vsaj do neke mere tudi raziskovalec zgodovine za območje, na katerem živi in poučuje.

Pri svoji diskusiji sem se omejila na vlogo krajevine zgodovine pri pouku na osnovnih šolah. S tem ne mislim, da je za srednje šole nepomembna, bila pa je doslej zanemarjena. Zaradi obsežnosti programov ne bi bilo smiselno, da bi jo vnašali v redni pouk; seminarско delo bi to vrzel lahko odpravilo, hkrati pa omogočalo, da bi za zgodovino navdušeni dijaki že v srednji šoli dobili nekaj izkušenj pri raziskovalnem delu. Tako bi bile lahko obdelane tudi nekatere konkretne teme, katerih raziskovanje je mladini na srednji šoli dostopno.